

Hodnocení – dodatek: zůstává 30 bodů, ani když jsem našel dopracovanou verzi, tak už mne to nepřesvědčilo: některé nesrovnalosti a nejasnosti jste upravil, ale většina zůstává; Shrnutí je doplněné, nicméně už něco opravdu podstatného nepřidává; líbí se mi, jak nad tím uvažujete, ale zpracování je dost mizerné.

Jiří Bureš, 333064, SOC400

Latourův šibolet

„Jejich argumentace sice vypadá zprvu podivně, ale jakmile si na ni člověk zvykne, dává nakonec docela dobrý smysl“ (Latour [2000] 2002: 11) Těmito slovy Latour spolu hodnotí příspěvky Vincane Desprat a Isabelle Stengers a dále označuje jejich příspěvky za „šibolet“. A tato esej se pokouší být tím, co označuje právě pojem šibolet – slovo, jehož charakteristický způsob výslovnosti ukáže, k jaké skupině dotázaný patří. Zde jde tedy o snahu opakovat hlavní hesla se správným přízvukem, které jsou charakteristické pro skupiny STS a ANT.

Ona podivnost či kontra-intuitivnost Latourovy sociologie je pochopitelná s ohledem na to, že není rozšířením sociologie výlučně o nové metody a nové teorie, není kritická pouze k jednotlivým školám a praktikám, ale zpochybňuje základy, které se zdají jako neotřesitelné. Výroky o nutnosti zahrnout věci do sociologického výzkumu (2002: 17), že literatura je více technická a odborná, čím více je „sociální“, čím více asociací zahrnuje (1987: 62) a že deklarace moderní ústavy nikdy nevěšla v život (1993: 46), jsou natolik mimo zažitá sociologická myšlení, že nejistota je při prvním setkání nevyhnutelná. Tato esej je pokusem opakovat hlavní myšlenky ze tří Latourových textů a říci, proč výše zmíněné výroky „dávají nakonec docela dobrý smysl“.

Nejdříve bude představen koncept *aktantů* a jejich spojení s ontologickou kategorií kvazi-objektů a to jak oficiální rétorika modernosti tyto koncepty nezahrnuje, přestože je jejich historicky nejpilnějším producentem; druhá část se věnuje *asociacím* a sítím, které jsou zcela zásadní pro utváření faktů, strojů a společností, čili kolektivů. Tak jako kvazi-objektům „neuznává práva“ moderní konstituce a věcem sociologie, tak poznání asociací zamezuje představa sociálního jako nástroje vysvětlení a difúzní model pak činí ze společnosti pouhé médium vynálezů a faktů.

Aktanty

„Navrhuji, aby cokoliv, co je reprezentováno, se nazývalo **aktantem**.“ (Latour 1987: 84, zvýrazněno v originále) A oním „cokoliv“ je myšleno skutečně *cokoliv* - jak lidští, tak nelidští aktéři. Důvodem pro takové rozšíření předmětu sociologického výzkumu jsou poznatky z pozorování konstrukce vědeckého faktu a konkrétně situací, kdy vědec pracuje s objekty. Dlouho se věřilo tomu, co o vědě bylo ustanoveno v moderní Konstituci (pojem označuje ustanovení vztahu mezi lidským a nelidským (Latour 1993: 15)), která nedovoluje představu, aby byla zároveň konstruována Příroda a Společnost. Jde – podle Konstituce - o neslučitelné kvality a k jejich zaměňování je primitivním stavem myslí předmoderních společností. Avšak antropologie vědy ukazuje, že právě věda vždy činila protiústavní překlady, které byly zcela „neabstraktivní“, ale praktické a fyzické.

Latourův program výzkumu věd a technologií, který vyjadřoval symetrický předpoklad, že „[p]orozumění tomu, co jsou fakta a stroje, je stejným úkolem jako porozumění tomu, co jsou lidé.“ (1987: 140), přinesl argumenty pro poznání, že „jsme nikdy nebyli moderní“. K takovému tvrzení nebylo možné přijít „od stolu“, neboť se snadno uvěřilo tomu, co o sobě moderní Konstituce říká.

Objev kvazi-objektů, které se nachází mezi Přírodou a Společností, představuje hlavní důkazní materiál proti modernosti - purifikace byla vždy proliferací hybridů a kvazi-objektů a dokonce, že tomu nemohlo být ani jinak a šlo především o intenzivní nemodernost (Latour 1993: 105). Moderní velká schizmata, jako mezi tradiční a moderní společností, mezi přírodou a společností a mezi legitimní purifikací a tabuizovaným světem hybridů, sloužila jako námět k různým filosofickým systémům, které neukazovaly na skutečný problém moderních paradoxů, ale dále je rozvíjely. Postmodernisté zaslechli dobře zvuk selhání modernismu, ale již neviděli, co přesně se stalo, neboť také věří v to, co moderní Konstituce o sobě říká. Nebyli jsme moderní, ani jsme být nemohli, neboť čím větší purifikace, tím více hybridů je potřeba (Nejviditelnějším příkladem je počítač a samotná kybernetika, která se snažila být „symetrickou přírodní vědou“ – ve svých počátcích ruší rozdíl mezi automatem, organismem a společností).

Od pozorování antropologie vědy, přes emancipaci kvazi-objektů vůči moderní Konstituci přichází na řadu ustanovení věcí v sociologii. Vysvětlovat sociálně se ukázalo právě při výzkumu vědy jako naprosté selhání. Věci - zahrnuté do kategorie aktantů - tak nabízejí fyzickou sociologii, která překonává jen další moderní dichotomii mezi faktem a fetišem, či mylně odkoukané rozdělení od přírodních věd - mezi primárními a sekundárními kvalitami. Mylně, neboť věci v přírodních vědách jsou aktivní a umělé prostředí se vytváří právě proto, aby se vyprovokovaly k jednání, aby kladly odpor (Latour 2002: 11). Aktant tak klidně může být věc i člověk – jen se sociologie musí vzdát představy, že být sociálním vědcem znamená přehlížet vnitřní kvality věcí (Latour 1993: 52).

Asociace

Pozorovat vědu v ten okamžik, kdy je „po bitvě“, fakt je faktem, tedy tehdy, když je většina sporů již uzavřena a fakt je replikován dále, je před sociology neřešitelný úkol, neboť není co pozorovat – kde najít v hotové vědě aktanty? Hotová věda zajímá historiky a hotové technologie ekonomy, avšak pro sociology není mnoho co zkoumat. Tím, že se Latour drží závazku nedemaskovat to, co se „mylně říká“ o faktech (čímž nepokračuje v moderní kritice), ale považuje za normální a funkční „dvojí řeči vědy“.

Latour sice neaplikuje při výzkumu vědy běžné sociologické koncepty, ale používá obrazů, které jinak považujeme za esenciálně lidské – ať už jde o často se objevující soudy (např. trials of strength), nutnost získávat spojení mezi aktanty, věci a zdroje jsou mobilizovány a dokonce samotná věda je považována za „válečné soukolí“, fabrikace strojů a faktů je machiavelismem. I bez konceptu moci tak Latour dovedl představit, jak nerozlišitelná je fabrikace faktů od té „nejlidštější“ činnosti, jako je hledání a podpora spojenců, oslabení nepřátel a paralyzace těch, které nemůžeme porazit a že „tyto pravidla jsou vskutku jednoduchá: pravidla nejstarší politiky.“ (1987: 38)

Co by zmařilo jakýkoliv pokus o výklad vědy, by bylo poslouchat to, co říkají vědci po práci a věřit ve vysvětlení prostřednictvím Přírody a Racionality. Společnost by byla redukována na pouhé médium, které má přinášet příspěvky geniálních vědců – takovou situaci nazývá Latour difúzní modelem. Oproti tomu je nutné nacházet mnoho významů, proč je spor uzavřen, tzv. blackboxed. Tento pojem Latourovi slouží - do jisté míry - jako Durkheimovi pojem sui generis. Zatímco však sui generis bylo produktem moderní Konstituce, tedy bylo dalším Leviathanem, který přesahuje své subjekty, pak blackbox je mechanický kvazi-objekt nebo fakt, který má své dějiny. Je otázkou, zda tento koncept je použitelný i na popis morálky, či tabu, které své dějiny skrývají skrze to, že prostě fungují. Či zda se Latour domnívá, že sociální vědy mají možnost produkovat také černé skříňky? Jisté je to, že dějiny sociologie byly právě onou ignorací černých skřínek ve společnosti, neboť často své předměty

výzkumu ničily (Latour 2002: 6), místo aby se ptali, jak se skládají a bylo velkým hledání vlastních černých skříněk – faktů o sociálním.

„Jedinou otázkou je, které asociace jsou slabší a které silnější.“ (Latour 1987: 140) Toto pravidlo zcela vyplývá ze zrušení kvalitativních a ontologických rozdílů, jež ustanovila moderní konstituce. Sociologie tímto výrokem nabývá zřejmě toho nejjednoduššího výzkumného programu, ale paradoxně právě taková jednoduchost na startovní čáře umožňuje se zabývat neprecedentní velkým výzkumným prostorem.

Nesmíme se ptát po podstatě přírody a společnosti (1987: 143), ale pracovat s neesenciálním sociálním, sledovat docela určitá sdružování. Na příklad asociace součástek v hodinách spolu s asociacemi těchto součástek s lidmi a jejich zájmy, dispozicemi a dalšími stroji. Je možné sledovat manufakturní výrobu ozubených kol a kalvinistické učení o povolání majitele tohoto závodu, rozhodnutím radních o zařízeních automatických hodin na náměstí, metalurgii a laboratoře na výrobu nových kovů, které umožňují drobnější součástky. Hodinář, kterému by se takový text dostal do rukou, se zde nedozvídá o tom, jak „ve skutečnosti jeho zájmy jsou poháněny nějakým druhem sociálna“, ale dozvídá se o tom, jaká je sociologie hodinového stroje, ke které se sám může vyjádřit, neboť může rozšířit asociace.

Shrnutí

Spojujícím tématem Latourových textů je symetrie – metodologická a světonázorová. Sociologie vědy je rozkrývána ve stejný okamžik, kdy je do sociologie vtažena kategorie čínorodých věcí. Domnívám se, že symetrie je právě Latourův šiboleť a její pochopení je základem pro schopnost správně vyslovovat koncepty, které zde byly naznačeny.

Seznam použité literatury

LATOUR, Bruno (1987): *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press. 274 s.

LATOUR, Bruno (1993): *We have never been modern*. Translated by Catherine Porter. Cambridge: Harvard University Press. 157 s.

LATOUR, Bruno (2002): Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia". *Biograf* (29): 3-20.